

УДК 338.436.33

Березіна Л.М., д.е.н., професор

Полтавська державна аграрна академія

ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ІМПЕРАТИВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Розглядаються питання формування інноваційної політики аграрних підприємств як імперативу їх сталого розвитку. Інноваційна політика аграрних підприємств має передбачати формування низки інноваційних програм, де будуть віддзеркалюватися процеси інноваційного оновлення господарської діяльності. Поряд з програмами пропонуються і відповідні механізми реалізації інноваційної політики аграрних підприємств.

Ключові слова: аграрні підприємства, інноваційна політика, інфраструктура ринку, конкурентні позиції, сталий розвиток.

Berezina L.

INNOVATION POLICY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES AS THE IMPERATIVE OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

The issues of the formation of the innovation policy of agricultural enterprises as the imperative of their sustainable development are considered. Innovation policy of agricultural enterprises may foresee the formation of a number of programs including the innovative renewal of economic activity. Beside this, appropriate mechanisms of approval process for the innovation policy of agricultural enterprises are offered.

Key words: agricultural enterprises, innovation policy, market infrastructure, competitive positions, stable development.

Березина Л.М.

ИННОВАЦИОННАЯ ПОЛИТИКА АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ КАК ИМПЕРАТИВ СТАБИЛЬНОГО РАЗВИТИЯ

Рассматриваются вопросы формирования инновационной политики аграрных предприятий как императива их стабильного развития. Инновационная политика аграрных предприятий должна предусматривать формирование ряда инновационных программ, где будут отображены процессы инновационного обновления хозяйственной деятельности. Наряду с программами предлагаются и соответствующие механизмы реализации инновационной политики аграрных предприятий.

Ключевые слова: аграрные предприятия, инновационная политика, инфраструктура рынка, конкурентные позиции, стабильное развитие.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Стаття присвячена комплексному розгляду основних аспектів інноваційної політики суб'єктів національного продовольчого ринку. Основним завданням є характеристика основних видів стратегій, що застосовуються країнами, які досягли успіху в освоєнні наукоємних технологій, збільшили випуск інноваційної продукції; дослідження можливостей впровадження таких стратегій у сфері суб'єктів національного продовольчого ринку, опрацювання механізмів їх реалізації.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій, де започатковане розв'язання проблеми формування інноваційної політики у сфері національного продовольчого ринку свідчить про недостатність таких досліджень, відсутність комплексного підходу; залишаються недослідженими проблеми альтернативного підходу щодо вибору виду стратегії інноваційного розвитку.

Цілі статті. Розглянути підходи до формування інноваційної політики аграрних підприємств та запропонувати відповідні механізми її реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Досвід багатьох країн світу, що досягли успіхів в освоєнні наукоємних технологій, збільшенні обсягів виробництва та експорту інноваційної продукції, дозволяє виокремити принципи формування інноваційної політики аграрних підприємств, які можуть бути використаними ними в Україні при формуванні власних стратегій розвитку, а саме:

використання власного науково-технічного та виробничо-технологічного потенціалу з одночасним залученням світового досвіду. За раціонального використання результатів фундаментальних та прикладних досліджень з метою забезпечення ефективності використання потенціалу аграрних підприємств поступово накопичуються їх конкурентні переваги, запроваджуються інноваційні технології господарювання, набуває розвитку соціальна сфера;

використання інноваційного потенціалу власної країни на підґрунті розвитку національного науково-технічного потенціалу, що забезпечує самостійне здійснення аграрними підприємствами усього інноваційного циклу – від створення до реалізації інноваційної продукції;

використання аграрними підприємствами світових науково-технічних досягнень в економіці власної країни шляхом купівлі ліцензій на високоефективні інноваційні технології і виробництва сільськогосподарської продукції, сировини та готових до споживання продуктів харчування, забезпечення ними національного споживчого ринку.

Загальним моментом щодо формування інноваційної політики аграрних підприємств є активізація інноваційної діяльності та забезпечення сталого розвитку [1]. Відмінності у можливостях формування відповідної інноваційної політики визначаються господарськими можливостями аграрних підприємств.

За економічних умов, що склалися нині у національній економіці України, гальмом щодо формування інноваційної політики аграрних підприємств є обмеженість ресурсного забезпечення, складності залучення інвестицій тощо.

Варто акцентувати увагу на необхідності раціонального поєднання державної політики щодо аграрних підприємств та їх власного бажання щодо забезпечення сталого розвитку, що дозволить формувати ефективну інноваційну політику, активізувати інноваційну діяльність.

Зауважимо, що ефективна інноваційна політика аграрних підприємств сприятиме функціонуванню та розвитку національного продовольчого ринку, його інфраструктури.

Інноваційна політика аграрних підприємств України має будуватися з урахуванням регіональних умов, стану господарської діяльності галузей промислової

переробки сільськогосподарської сировини, харчових та інших підприємств у сфері АПК з метою максимального використання накопичених конкурентних переваг.

Пріоритетом в обґрунтуванні інноваційної політики мають бути високоефективні, швидкоокупні проекти, у яких використовуються переваги сформованих організаційно-економічних відносин з суб'єктами будь-яких форм власності, у тому числі і держави, де кожен з учасників бере на себе і частину ризиків [2].

Одним з важливих аспектів державної підтримки щодо реалізації інноваційної політики аграрних підприємств України, їх технологічного переозброєння на підставі використання новітніх науково-технічних розробок та високих технологій мають стати регіональні цільові програми, що концентрують кошти регіональних бюджетів та позабюджетних джерел на фінансуванні як наукових досліджень та дослідно-конструкторських розробок, так і на їх господарському освоєнні. Такі регіональні інноваційні цільові програми умовно можна поділити на три групи.

Перша група регіональних цільових інноваційних програм спрямована на створення надійної стратегічної бази прикладних досліджень, дослідно-конструкторських розробок, експериментальних моделей, а також резервного масиву новітніх технологій виробництва продукції.

Друга група регіональних цільових інноваційних програм пов'язана з забезпеченням впровадження наукових розробок, формування інноваційного типу господарювання, подоланням негативних тенденцій у розвитку інноваційної діяльності, накопиченням ресурсного потенціалу та забезпечення на цій основі сталого розвитку.

До третьої групи регіональних цільових інноваційних програм варто віднести такі, що використовують традиційні технології, які зарекомендували себе як ефективні з позицій надійності і забезпечують стає функціонування як сільськогосподарських підприємств, так і інших суб'єктів АПК.

При обґрунтуванні інноваційної політики соціально-економічного розвитку сільськогосподарських підприємств України варто передбачити заходи, спрямовані на забезпечення комплексності розв'язання господарських завдань, формування соціальної інфраструктури сільських поселень.

Інноваційну політику аграрних підприємств слід формувати не лише з метою збільшення власних економічних вигод власників, але і щільно пов'язувати її з регіональними цільовими програмами, що забезпечить вирішення ключових завдань розвитку національної економіки України у цілому.

Базовими умовами для обґрунтування інноваційної політики аграрних підприємств мають бути державні соціально-економічні пріоритети з урахуванням [3]:

напрямів розвитку науки і техніки на рівні кожного регіону країни;

концепцій розвитку галузей національної економіки, що обслуговують агропродовольчий ринок;

розвитку високотехнологічних галузей у сфері переробки сільськогосподарської сировини та продукції.

Серед зазначених програм можуть бути такі:

Ресурсозбереження та ощадливе ресурсовикористання мають стати основою забезпечення скорочення втрат сільськогосподарської сировини, її ефективного використання при виробництві продуктів харчування. Отже, інноваційна політика

аграрних підприємств має бути спрямованою на забезпечення ощадного ресурсовикористання.

Потребують урахування в інноваційній політиці аграрних підприємств можливості розвитку принципово нових видів господарської діяльності, виробництва харчових продуктів з екологічно чистої сировини тощо.

При формуванні інноваційної політики аграрних підприємств має бути врахована спрямованість на забезпечення державної підтримки розвитку малого підприємництва у сфері виробництва сільськогосподарської сировини та її переробки у продукти харчування.

Підготовка кадрів для аграрних підприємств та інших суб'єктів інфраструктури національного продовольчого ринку України передбачає спрямованість на високоефективне кадрове забезпечення процесів виробництва сільськогосподарської сировини, її переробки та доведення продуктів харчування до споживачів.

Важливим аспектом формування інноваційної політики аграрних підприємств мають стати програми їх техніко-технологічного розвитку. Такі аспекти формуватимуться у межах господарського розвитку, забезпечать стале функціонування та будуть зорієнтовані на підтримку та розвиток організаційно-економічних відносин з суб'єктами будь-яких галузей АПК. Реалізація таких господарських програм буде спрямована на технологічний розвиток багатьох виробництв, здатних дати максимальний ефект не лише на рівні аграрного підприємства, але й на рівні національної економіки у цілому.

Головною метою реалізації інноваційної політики розвитку аграрних підприємств варто вважати забезпечення випуску конкурентоспроможної харчової продукції, забезпечення нею національного продовольчого ринку, що зменшує залежність від імпорту. Обсяги господарської діяльності у контексті обґрунтування інноваційної політики аграрних підприємств мають передбачатися з урахуванням критеріїв, що характеризують ефективність виробництва конкретних видів сільськогосподарської продукції і сировини, існуючих та прогнозованих масштабів платоспроможного попиту населення, можливості розвитку зовнішньоекономічного обміну, забезпечення рентабельності виробництва, окупності витрат тощо.

Посилення конкурентних позицій аграрних підприємств за рахунок формування ексклюзивних споживачьких властивостей продукції, розширення її асортименту та зменшення витрат виробництва має забезпечуватися достатньо вагомою складовою їх інноваційної політики.

Основна частина інвестиційних ресурсів, необхідних для реалізації інноваційної політики аграрних підприємств, має забезпечуватися залученими ефективних інвесторів. Участь держави у реалізації інноваційної політики аграрних підприємств зводиться до координації функціонування регіональних споживчих ринків та національного продовольчого ринку. У першу чергу, це стосується сертифікації продукції та технології тощо.

Найбільший ефект у процесі реалізації інноваційної політики аграрних підприємств забезпечують ті напрями їх господарської діяльності, які мають швидкий оборот капіталу, широкий асортимент продукції. Тому можна стверджувати, що саме аграрні підприємства, суб'єкти харчової та переробної промисловості стануть осередком інноваційного поживавлення на національному ринку України.

При залученні інвестицій для реалізації інноваційної політики аграрних підприємств слід орієнтуватися на наступне:

- влаштовувати конкурсну оцінку бізнес-плану тих інноваційних проектів, що швидко реалізуються;

- підтвердити свою участь достатніми обсягами власних коштів;

- прогнозувати майбутні ціни на сільськогосподарську продукцію, сировину та готові до споживання продукти харчування шляхом проведення досліджень ринку.

Механізми фінансово-кредитної підтримки держави з метою реалізації інноваційної політики аграрних підприємств мають складатися з таких основних елементів:

- створення сприятливих умов для фінансово-кредитних установ та страхових компаній, що обслуговують аграрні підприємства, з метою страхування кредитних ризиків;

- забезпечення певних державних гарантій на реалізацію інноваційних проектів, що забезпечують освоєння та випуск конкурентоспроможної продукції для національного продовольчого ринку;

- часткове фінансування науково-дослідницьких робіт у межах інноваційних проектів аграрних підприємств за рахунок коштів регіональних бюджетів;

- підтримка органами виконавчої влади міжрегіональних високотехнологічних інноваційних програм аграрних підприємств;

- підтримка та стимулювання інвесторів, що вкладають кошти у реалізацію інноваційної політики аграрних підприємств;

- сприяння розвитку лізингу техніко-технологічного обладнання для аграрних підприємств;

- створення та розвиток регіональної контрактної системи, спрямованої на реалізацію інноваційних проектів аграрних підприємств.

Нормативно-правова підтримка та супровід щодо реалізації інноваційної політики аграрних підприємств потребують ужорсточення державного контролю.

У зв'язку з розвитком та розширенням ринку науково-технічної продукції у сфері національного агропродовольчого ринку першочергового значення набувають механізми залучення інтелектуальної власності до господарського обігу аграрних підприємств. Потребує оптимізації методика оцінки інтелектуальної власності аграрних підприємств. Формування ринку інтелектуальної власності та залучення до господарського обігу результатів науково-технічної діяльності потребують законодавчого забезпечення. При цьому слід також опрацьовувати механізми використання інтелектуальної власності для створення спільних підприємств з виробництва харчових продуктів як на території України, так і за її межами.

Необхідним є забезпечення впровадження міжнародних стандартів якості, сертифікації харчових продуктів та захисту навколишнього середовища відповідно до принципів ГАТТ / СОТ.

Проблема створення дієвого механізму реалізації інноваційної політики аграрних підприємств нині є надзвичайно загостреною, оскільки її розв'язання щільно пов'язане з важливими науковими та практичними завданнями щодо формування продовольчого ринку, забезпечення його товарними ресурсами, розвитку соціальної інфраструктури сільських поселень.

Інституціональні перетворення мають бути спрямовані, перш за усе, на розвиток високотехнологічних виробництв у галузях харчопереробної промисловості, створення інфраструктури малого бізнесу для обслуговування програм з реалізації високо технологічних виробництв. На рівні держави необхідною є зовнішньоекономічна підтримка, яка передбачає створення умов для формування спільних з зарубіжними партнерами аграрних підприємств, оптимізація виставково-ярмаркової діяльності, входження у міжнародні інформаційні системи для обміну інформацією; розвиток інформаційної інфраструктури тощо.

Механізми у сфері підготовки кадрів для аграрних підприємств України передбачають широке використання інноваційних освітніх технологій, оптимізацію науково-методичного забезпечення навчального процесу.

На рівні держави варто розвивати механізми у сфері експорту з метою створення умов для зростання експорту продукції аграрних та харчопереробних підприємств з метою забезпечення присутності на світових ринках.

Ефективна інноваційна політика аграрних підприємств має спиратися на митні механізми, що забезпечують функціонування гнучкої системи митного регулювання, спрямованої на захист українського національного виробника сільськогосподарської продукції, сировини та готових до споживання харчових продуктів.

Очікувані результати реалізації інноваційної політики аграрних підприємств слід розглядати не лише з їх власних позицій, але і з позицій окремих галузей національної економіки, що мають щільні організаційно-економічні відносини з ними та спрямовані на забезпечення ефективного функціонування національного агропродовольчого ринку України.

Зауважимо, що транспортний комплекс держави потребує оновлення та подальшого розвитку парку транспортних засобів, модернізацію його інфраструктури, впровадження прогресивних технологій та забезпечення належного технічного рівня залізничного рухомого складу, водних та повітряних суден, автотранспортних засобів, що забезпечить оптимізацію процесів товароруку сільськогосподарської продукції, сировини та готових до споживання продуктів харчування, зменшить їх пошкодження та втрати.

Потребує оптимізації і виробництво мінеральних добрив (аміаку, азотної, сірчаної та фосфорної кислот), створення національної технологічної бази з випуску хімічної продукції, що раніше закуповувалася за імпортом.

Інноваційна політика аграрних підприємств має спиратися на запровадження таких технологічних процесів, що забезпечать зменшення енерго- та матеріаломісткості виробництва, переробки, зберігання та транспортування сільськогосподарської продукції, сировини та готових до споживання продуктів харчування, підвищення глибини переробки сільськогосподарських ресурсів тваринного та рослинного походження. Це передбачає розвиток низки виробництв, а саме:

білкових, гормональних та ферментних полісахаридів, моно- та поліклональних антитіл, біотехнологічної продукції сільськогосподарського призначення;

біологічно активних сполучень з характеристиками, що не мають аналогів у природі (біокаталізатори, мікроорганізми для інтенсифікації природних процесів, регулятори росту рослин, біодобрива);

білкових препаратів та композитів з завданими функціональними властивостями для виробництва нових поколінь продуктів харчування;

біологічних засобів харчування та захисту рослин, що знайдуть широке застосування у рослинництві, тваринництві, землеробстві тощо.

Висновки. Отже, обґрунтування ефективної інноваційної політики аграрних підприємств як джерела наповнення національного продовольчого ринку власними товарними ресурсами для України є ключовим напрямом подальшого зростання, забезпечення сталого розвитку та підвищення якості життя населення. Інноваційна політика аграрних підприємств має орієнтуватися на світові тенденції розвитку інноваційної діяльності. У ній мають бути сформульовані господарські завдання, визначені методичні основи та висунуті конструктивні пропозиції щодо механізмів реалізації, створення економічних та правових умов, що сприятиме інституціональним перетворенням у сфері національного продовольчого ринку, формування продовольчої безпеки України.

Інституціональні перетворення, що відбуваються у сфері національного продовольчого ринку України, а також комплекс організаційно-економічних заходів у господарській діяльності аграрних підприємств дозволять створити за підтримки держави цілісну, ефективно функціонуючу інноваційну систему країни, суттєво збільшать кількість інноваційно активних суб'єктів господарювання, забезпечать інноваційний розвиток структури сільськогосподарського та харчопереробного виробництва, яке зможе задовольнити зростаючі потреби національного ринку у продуктах харчування.

Пріоритет інноваційної політики аграрних підприємств має бути наданим проектам, що гарантують максимальний міжгалузевий ефект як у технологічному, так і у соціально-економічному аспекті. Успішна реалізація інноваційної політики аграрних підприємств дозволить забезпечити інтенсивні зрушення як у рівнях їх господарювання, так і суб'єктів агропродовольчого ринку, що буде супроводжуватися зростанням числа робочих місць, рівня зайнятості та формуванням конкурентоспроможності агропродовольчого виробництва в Україні. Разом з тим, у перспективі наукові розвідки у цьому напрямку потребують поглибленого вивчення джерел фінансування інноваційних заходів, опрацювання методики визначення її ефективності.

Список використаних джерел:

1. Про інноваційну діяльність : Закон України. – № 40-IV від 04.07.2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 36. – 266 с.
2. Мусіна Л.А. Можливості й інструменти сприяння інноваційній модернізації промисловості України в контексті європейської інтеграції // Науково-технічна інформація. – № 4. – 2014. – С. 4-12.
3. Наука України: науковий потенціал, фінансове забезпечення, результативність, реалізація пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки : монографія / за ред. Т.В. Писаренко. – К. : УкрІНТЕІ, 2012. – 238 с.